

WŁADYSŁAW CHAIM CSsR

TYPY PSYCHOLOGICZNE W RECEPCJI I PRZEKAZIE SŁOWA BOŻEGO

Różnorodność słuchanych i wygłaszanych kazań, homilii, katechez, a także czytanych i pisanych komentarzy biblijnych jest kwestią nie tylko teologii i wiedzy, ale również kwestią osobowości. Słuchając tych samych wypowiedzi, odbierając te same teksty, poczynając od tekstów biblijnych, „indywidualizujemy” je. Podobnie, indywidualizujemy nasze wypowiedzi ustne i pisemne, a także komunikaty performatywne.

Zainteresowanie psychologią w homiletyce rozwijało się równolegle z rozwojem psychologii eksperymentalnej, a więc od XIX wieku. Na problematyce osobowości skupiła się psychoanaliza, włącznie z psychologią głębi C. G. Junga. Do analizy osobowości teorię Junga stosował O. Händler (1960). F. Riemann (1974) typologię osobowości inspirowaną teorią Junga zastosował do opisu osobowości kaznodziei i typów kazania. W tym nurcie A. Danecke (1979) opracował psychoanalityczną typologię kaznodziei w relacji do kazania i słuchaczy. W nurcie psychologii głębi typologię słuchaczy oraz typologię kaznodziejów przedstawił także W. Chaim¹.

W USA opracowano empirycznie typologię osobowości kaznodziei w kontekście teorii K. Horney i C. G. Junga (W. Oden 1964; E. M. Holleyman

Dr WŁADYSŁAW CHAIM CSsR – w latach 1989-2005 wykładowca psychologii w PAT oraz WSD w Krakowie; aktualnie pracuje w Zamościu jako misjonarz i rekolekcjonista; adres do korespondencji: wchaim@clarus.com.pl

¹ Zob. W. Chaim. *Psychologia w homiletyce XX wieku*. „Analecta Cracoviensia” 32:2000 s. 4-5; t e n ż e. *Psychoanalityczne ujęcie charakterologicznych uwarunkowań słuchania słowa Bożego*. W: *Słuchacz Słowa*. Red. W. Przyczyna. Kraków 1998 s. 144-162; t e n ż e. *Osobowość kaznodziei*. W: *Psychologiczne i pastoralne aspekty kapłaństwa*. Red. B. J. Soiński. Poznań 2008 s. 191-204.

1991; S. E. Cohran 1993)². W badaniach empirycznych Holleyman stwierdził, że wyodrębnione przez Junga typy psychiczne, nazywane w literaturze także typami osobowości, wiążą się ze sposobami głoszenia, chociaż żaden typ nie jest „kaznodziejsko idealny”. Z kolei słuchacze w zależności od swego typu osobowości odmiennie reagują na te same kazania³. Obecnie możemy uzyskać więcej wiedzy na ten temat, także dzięki spotkaniu psychologii religii i psychologii pastoralnej z teologią empiryczną. Stosunkowo dobrze opracowana jest w psychologii komunikacji kaznodziejskiej teoria typów psychicznych C. G. Junga. Mimo pewnych zastrzeżeń zarówno ze strony psychologów, jak i teologów teoria ta pozwala na uzyskanie interesującej oraz ważnej wiedzy na temat procesów komunikacji religijnej, w tym homiletycznej.

I. TYPY PSYCHICZNE WEDŁUG C. G. JUNGA I METODY ICH POMIARU

Według teorii typów psychicznych stworzonej przez C. G. Junga (1921, 1971) funkcjonowaniem psychicznym człowieka kierują procesy spostrzegania-*perceiving* (służące pobieraniu informacji) i oceniania-*judging* (służące ocenianiu informacji i podejmowaniu decyzji). Każdy z tych procesów może działać na różne sposoby: spostrzeganie może opierać się na zmysłach albo na wyobraźni; ocenianie może polegać na myśleniu-*thinking* lub na odczuwaniu-*feeling*. Chociaż ludzie mogą każdy proces realizować na dwa sposoby, to Jung wykazuje, że większość ludzi przejawia tendencję do posiadania preferowanego sposobu spostrzegania i preferowanego sposobu oceniania. Dla spostrzegania jest to albo zmysłowość-*sensing*, albo intuicyjność-*intuition*, podczas gdy dla oceniania jest to odczuwanie albo myślenie (rozumowanie). Jung twierdził także, że procesy spostrzegania i oceniania mogą zachodzić w wewnętrznym świecie jednostki (introwersja) lub zewnętrznym świecie interakcji z innymi (ekstrawersja). Preferencje w zakresie dwóch funkcji psychologicznych spostrzegania i oceniania oraz preferowanie świata, w którym działają, prowadziło Junga do stworzenia 8 typów – czterech ekstrawertywnych i czterech introwertywnych. Ta typologia została rozszerzona przez I. B. Myers i P. B. Myers (1980), które dodały cztery preferencje oparte na

² Zob. Chaim. *Psychologia w homiletyce XX wieku* s. 3-17.

³ Zob. E. M. Holleyman. *The impact of personality on preaching: an investigation of the correlation between Meyers-Briggs personality types and the preaching experience*. New Orleans 1991.

postawie wobec świata zewnętrznego (*oceniańia versus spostrzegania*), która wskazuje, czy jednostka preferuje działanie procesów oceniańia czy spostrzegania w świecie zewnętrznym⁴.

Psychologiczna teoria typów była operacjonalizowana za pomocą kilku metod łącznie ze znanymi w psychologii religii i teologii empirycznej: *the Myers-Briggs Type Indicator* (Myers & McCaulley 1985), *the Keirsey Temperament Sorter* (Keirsey & Bates 1978) i *the Francis Psychological Type Scales*⁵. *Myers-Briggs Type Indicator (MBTI)* uwzględnia 16 pełnych typów psychicznych, funkcjonujących z kompletem czterech podwójnych opcji: dwie orientacje, ekstrawersję (E) i introwersję (I); dwie funkcje spostrzegania, czyli *zmysłowość-sensing* (S) i *intuicyjność-intuition* (N); dwie funkcje oceniańia, czyli *myślenie-thinking* (T) i *odczuwanie-feeling* (F); oraz dwie postawy, czyli *oceniańie-judging* (J) i *spostrezeganie-perceiving* (P).

Keirsey Temperament Sorter (KTS) zakłada, że różnice o kluczowym znaczeniu są ujmowane przez cztery podstawowe style temperamentalne: epimeťański (SJ), dionizyjski (SP), prometejski (NT) i apolliński (NF). Instrument ten proponuje 10 itemów do różnicowania między introwersją i ekstrawersją oraz trzy zestawy po 20 itemów do różnicowania między zmysłowością i intuicyjnością, między myśleniem i odczuwaniem, oraz między oceniańiem i spostrzeganiem.

Francis Psychological Type Scales (FPTS), jako 40-itemowe narzędzie obejmuje cztery zestawy po 10 pytań wymuszonego wyboru do każdego z czterech komponentów typu psychicznego: orientacji (ekstrawersja lub introwersja), procesu spostrzegania (zmysłowość lub intuicyjność), procesu oceniańia (myślenie lub odczuwanie) i postawy wobec świata zewnętrznego (racjonalizm lub percepcjonizm)⁶.

⁴ Zob. L. J. Francis, A. Robbins, A. Village. *Psychological type and the pulpit: an empirical enquiry concerning preachers and the SIFT method of biblical hermeneutics*. „HTS Theological Studies” (dalej: HTS) 65:2009 nr 1 s. 171-177; A. Village. *The influence of psychological type preferences on readers trying to imagine themselves in a New Testament healing story*. HTS 65:2009 nr 1.

⁵ Zob. L. J. Francis. *Faith and psychology. Personality, religion and the individual*. London 2005; L. J. Francis, S. H. Jones. *Reading and proclaiming the resurrection. An empirical study in psychological type theory among trainee and experienced preachers employing Mark 16 and Matthew 28*. „Journal of Empirical Theology” (dalej: JET) 24:2011 nr 1 s. 1 n.

⁶ Szczegółowe dane nt. metod MBTI, KTS, FPTS: Francis. *Faith and psychology* (passim); L. J. Francis, M. Craig, M. Whinney, D. Tillee, P. Slater. *Psychological typology of Anglican clergy in England: diversity, strengths, and weaknesses in ministry*. „International Journal of Practical Theology” 11:2007 nr 2 s. 266-284; L. J. Fran-

II. KIM SĄ UCZESTNICY LITURGII? – PROFIL PSYCHOLOGICZNY

Z pomocą teorii typów psychicznych i wypracowanych metod ich pomiaru zostało uzyskanych bardzo wiele ważnych, interesujących informacji, użytecznych zwłaszcza w homiletyce i kaznodziejstwie. Oto niektóre z nich:

a) *Religijność wiernych a typ psychiczny*

Badany był profil psychologiczny wspólnot liturgicznych. Z najnowszych badań na próbie 1156 praktykujących kobiet i mężczyzn z szeregu chrześcijańskich wyznań w Anglii wynika, że w porównaniu z generalną populacją brytyjską w zakresie typów psychicznych, zarówno praktykujący mężczyźni jak i kobiety wykazali preferencję introwersji nad ekstrawersją, oceniania nad spostrzeganiem⁷. W grupach *Church of England*, wśród praktykujących kobiet najczęściej występującym temperamentem był SJ – opiekun (55%), następnie NF – idealista (21%), SP – artysta (20%), i NT – racjonalista (4%). Wśród praktykujących mężczyzn najczęściej występującym temperamentem był także SJ (56%), następnie NF (19%), NT (13%) i SP (12%)⁸.

Z procesem spostrzegania wiąże się orientacja mistyczna: intuicyjni są bardziej otwarci na ukierunkowanie mistyczne niż wrażliowcy. Wrażliowcom bliższa jest tradycyjna duchowość chrześcijańska, a intuicjonistom duchowość oparta na doświadczeniu. Wierni zaangażowani charyzmatycznie w porównaniu z nie-charyzmatykami mieli większą proporcję ekstrawertyków, myślicieli i percepcjonistów. Wśród charyzmatyków było więcej dominujących myślicieli⁹. Chrześcijanie z dominującą zmysłowością i rozumowaniem byli bardziej skłonni podtrzymywać tradycyjne przekonania i wyraźnie oddzielać sfery *sacrum* i *profanum* niż ci, którzy preferowali intuicję i odczuwanie. Dom rekolekcyjny Benedyktynów w Ampleforth przyciąga bardziej osoby introwertywne niż ekstrawertywne, przemawia mocniej do intuicyjnych niż do zmysłowych, mocniej

c i s, P. H o l m e s. *Ordained Local Ministers. The same Anglican orders, but different psychological temperaments?* „Rural Theology” (dalej: RT) 9:2011 nr 2 s. 151-160.

⁷ Zob. A. V i l l a g e, S. B a k e r, S. H o w a t. *Psychological-type profiles of churchgoers in England*. „Mental Health Religion & Culture” 2012 nr 1.

⁸ Zob. F r a n c i s, H o l m e s. *Ordained Local Ministers* s. 151-160.

⁹ Zob. L. J. F r a n c i s. *Faith and psychology. The contribution of empirical research and Jungian psychological type theory to practical and pastoral theology*. „Psychology of Religion Newsletter – APA Division 36” 32:2007 nr 2 (20 VIII 2012); [<http://www.division36.org/Newsletters/v32n2.pdf>]

do uczuciowych niż myślowych, bardziej do osądających niż do spostrzegających. Wyniki te rzucają światło na duchowość benedyktyńską oraz dają do myślenia chrześcijańskim liderom i wychowawcom¹⁰.

Typy psychologiczne mogą wpływać na zdolność ludzi do wyobrażania siebie w historiach biblijnych. Sprofilowani typologicznie za pomocą *KTS* (404 świeckich anglikanów z 11 różnych kościołów) czytali narrację o uzdrowieniu z Ewangelii Marka i wybierali między interpretacjami odwołującymi się do poszczególnych preferencji typu psychicznego. Stwierdzono, że uczestnicy preferowali interpretacje, które były zgodne z przeważającymi u nich funkcjami zarówno w procesie spostrzegania (zmysłowość lub intuicyjność) jak też sążenia (odczuwanie lub rozumowanie). Typy psychologiczne były jednym z czynników determinujących sposób reagowania na krótkie homilie oddające preferencje: zmysłowość lub intuicyjność, odczuwanie lub rozumowanie. Village i Francis wykazali, że świeccy anglikanie rzeczywiście dają pierwszeństwo interpretacji zgodnej z ich preferencjami do zmysłowości w stosunku do intuicyjności oraz odczuwania w stosunku do myślenia¹¹.

b) *Profil psychologiczny duszpasterzy i kaznodziejów (homilistów)*

Badania z późnych lat sześćdziesiątych w USA stworzyły profil typu psychologicznego szeroko rozumianego środowiska „zawodów duchownych”, łącznie z duchownymi żydowskimi, seminarzystami, katolickimi zakonnicami, duchownymi katolickimi i protestanckimi¹². W Europie, badania dotyczące profilu psychicznego duchownych (427 mężczyzn – anglikańskich duchownych) ujawniły preferencje introwersji nad ekstrawersją, zmysłowości nad intuicyjnością, odczuwania nad myśleniem i oceniania nad percepcyjnością¹³.

Kolejne badania, wśród 79 księży katolickich, relacjonowane przez C. L. Craiga, B. Duncana i L. J. Francisa także stwierdziły jasną preferencję odczuwania (79%) nad myśleniem (22%)¹⁴. Z kolei trzy badania nad typem psy-

¹⁰ Zob. L. J. Francis, K. Ineson, M. Robbins. *To whom the abbey appeals. A study in psychological type*. RT 8:2011 nr 2 s. 131-142.

¹¹ Zob. A. Village, L. J. Francis. *The relationship of psychological type preferences to biblical interpretation*. JET 18:2005 nr 1 s. 74-89.

¹² Zob. Francis, Robbins, Village. *Psychological type and the pulpit: an empirical enquiry concerning preachers and the SIFT method of biblical hermeneutics* s. 170-177.

¹³ Zob. L. J. Francis, V. J. Payne, S. H. Jones. *Psychological types of male Anglican clergy in Wales*. „Journal of Psychological Type” 56:2001 s. 19-23.

¹⁴ Zob. C. L. Craig, B. Duncan, L. J. Francis. *Psychological type preferences of Roman Catholic priests in the United Kingdom*. „Journal of Beliefs and Values” 27:2006 s. 157-164.

chicznym kobiet zaangażowanych w posługi kościelne pokazały, że bardziej niż ogólna populacja kobiet (21%), podobnie jak mężczyźni preferują one intuicję (65%). Z badań do roku 2007 wynikało, że „duchowne zawody” obejmują wyższą proporcję introwertyków oraz wyższą proporcję typów intuicyjnych, wyższą proporcję typów oceniających niż ogólna populacja¹⁵. W porównaniu z normami populacji brytyjskiej kaznodzieje byli istotnie bardziej skłonni do preferowania introwersji, intuicji, odczuwania i oceniania¹⁶.

Duchowni anglikańscy zawodowi (mobilni, nominowani) ujawniają odmienny profil temperamentalny (metoda *KTS*) od duchownych wybieranych i formowanych przez miejscową wspólnotę. Duchowni lokalni wykazują dużo większą proporcję temperamentu epimetiańskiego (SJ) a niższą proporcję temperamentu apollinińskiego (NF). Zawodowi duchowni obejmują wyższą proporcję typów odczuciowych niż całość populacji duchownych. Wyniki badań (17 pastorów i 22 pastorki) testem *FPTS* pokazują, że w terminach preferencji dychotomicznych duchowieństwo to wykazuje wyraźną preferencję zmysłowości (64%), odczuwania (80%), oceniania (87%), z równowagą między ekstrawersją (49%) i introwersją (51%). Preferencje dominującego typu pokazały następującą hierarchię: dominujące typy wrażeniowe (36%), dominujące typy odczuciowe (33%), dominujące typy intuicyjne (23%) i dominujące typy rozumowe (8%)¹⁷.

Najczęściej ujawniającym się typem spośród 16 złożonych typów były *ISFJ* – menadżer faktów i szczegółów (21%) i *ESFJ* – współbrzmiący współpracownik (21%), wykazując, że dwoje z każdej czwórki *duchownych lokalnych* wykazuje preferencje *SFJ*. W terminologii czterech temperamentów niniejsze ustalenia potwierdzają hipotezę, że przedstawiają oni temperamentalny profil wspólnot *Church of England*, a nie jak jest to w przypadku *duchownych mobilnych*. Najczęściej występującym temperamentem wśród kleru lokalnego jest SJ – „tradycyjny duszpasterz” (56%), który zdarza się dwa razy częściej niż temperament NF – „duszpasterz zorientowany na relacje” (31%). Rozrzut temperamentów psychicznych wśród kleru lokalnego jest różny od tego, jaki występuje wśród mobilnego kleru zawodowego¹⁸.

¹⁵ Zob. F r a n c i s. *Faith and psychology. The contribution of empirical research and Jungian psychological type theory to practical and pastoral theology* (passim).

¹⁶ Zob. F r a n c i s, R o b b i n s, V i l l a g e. *Psychological type and the pulpit: an empirical enquiry concerning preachers and the SIFT method of biblical hermeneutics* s. 170-177.

¹⁷ Zob. F r a n c i s. *Faith and psychology. Personality, religion and the individual* (passim).

¹⁸ Zob. F r a n c i s, H o l m e s. *Ordained Local Ministers* s. 151-160.

Wyniki niosą implikacje dla relacji między duchownymi a wspólnotą oraz relacji między duchowieństwem lokalnym i duchowieństwem zawodowym. Na przykład, jako dzielący temperament z przeważającą częścią wspólnoty, „rezydenci” potrafią łatwiej akceptować niechęć anglikańskich wspólnot do zmiany, innowacji. Diecezje pracujące z pomocą „rezydentów” mogłyby zaoferować warsztaty rozpoznawania temperamentów, aby wyposażyć pracujące razem duchowieństwo mobilne oraz lokalne w zdolność poszanowania dla odmiennych stylów duszpasterzowania¹⁹.

III. RECEPCJA BIBLIJ METODĄ *SIFT* I PRZYGOTOWANIE HOMILII

a) *Metoda Interpretacji Biblijnej i Przepowiadania Liturgicznego SIFT*

Metoda *SIFT* została wprowadzona przez L. J. Francisa w jego studium Ewangelii Marka (1997). Metoda mieści się w tradycji teologii kontekstualnych (teologia wyzwolenia, teologia feministyczna i teologia murzyńska), chociaż w tym przypadku kontekst tworzą bardziej teorie psychologiczne niż socjologiczne. Metoda *SIFT* była rozwijana w serii 3 komentarzy do ewangelii niedzielnych dla *Wspólnego Lekcjonarza Poprawionego (Revised Common Lectionary)*, autorstwa L. J. Francisa i bpa P. Atkinsa. Francis odwołuje się do wielkiej odpowiedzialności ciążącej na homilistach (kaznodziejach) za proklamację słowa, za interpretację Pisma, odczytywanie natchnień Ducha Świętego w świecie oraz ich interpretacje, za odczytywanie oraz interpretowanie kontekstu, w którym żyjemy. Aby ułatwić to zadanie, L. J. Francis proponuje teorię hermeneutyczną, która jest doniosła zarówno dla studium Biblii, jak również w refleksji na temat przepowiadania. Tę teorię nazywa *Metodą hermeneutyki biblijnej i przepowiadania liturgicznego SIFT*. Przywołuje on fakt, że naukowców zajmujących się interpretacją Pisma interesuje coraz bardziej rola czytelnika oraz to, co czytelnik wnosi do tekstu. Zrozumienie uzyskiwane ze strony socjologii pomaga przyjąć, że różne grupy ludzi wnoszą odmienne perspektywy i różne kwestie do tekstu Pisma. Socjologia pomaga dowartościować *kontekst* w czytaniu Pisma. Perspektywę *wolności* rozumie się bowiem lepiej, czytając tekst oczami człowieka uciśnionego, perspektywę *feministyczną* – czytając tekst oczami kobiet. Podobnie ma sens mówienie o teologii murzyńskiej, miejskiej lub wiejskiej. Kontekst wyraźnie

¹⁹ Tamże.

pomaga w zrozumieniu tego, jak czytamy i co znaczy, że Bóg przemawia w naszej sytuacji. Teologia kontekstualna, według Francisa, jest w najlepszym tego słowa znaczeniu teologią profetyczną – przez wyraziste słuchanie głosu Boga, przez inkarnacyjne interpretowanie oraz adresowanie tego głosu.

Na scenę dyskusji dotyczącej interpretacji, aplikacji i proklamacji Pisma psychologowie wkroczyli dopiero od niedawna, zauważa L. J. Francis. *Metoda hermeneutyki biblijnej i liturgicznego przepowiadania* ma swoje korzenie w teorii funkcji psychicznych C. G. Junga. Francis nazywa metodę *SIFT* (*Sensing, Intuition, Feeling, Thinking*) „inteligentną” odpowiedzią na przykazanie „będziesz miłował Pana, Boga swego, całym swoim umysłem” (Mk 12, 28-30), przypominając psychologom – których polem pracy jest studiowanie ludzkiego umysłu – zadanie zinterpretowania i rozświetlenia tego przykazania.

Metoda *SIFT* jest proponowana również jako pogłębiona refleksja nad doktryną stworzenia osadzoną w Księdze Rodzaju (1, 27). Tekst ten – zdaniem L. J. Francisa – zobowiązuje nas do teologii biorącej bardzo poważnie różnice międzyludzkie. Przyjęcie tego, że tak mężczyzna, jak i kobieta zostali stworzeni na obraz Boży, zobowiązuje do celebrowania i szanowania tej odmienności. Różnica między mężczyzną a kobietą może być rozumiana jako przykład zróżnicowania między ludźmi, które odzwierciedla Boży obraz. Z przyjęcia różnic pod względem płci, rasy, powinno wynikać dążenie do równego traktowania kobiety i mężczyzny, białych i czarnych. Metoda *SIFT* idzie jednak jeden krok poza różnice płci i różnice etniczne, wykazując, że także pewne kluczowe różnice psychologiczne odzwierciedlają Boży obraz. W metodzie *SIFT*, w analizie typów psychicznych podąża się dalej obserwując, w jaki sposób dominująca funkcja u kaznodziei wykazuje tendencję do odzwierciedlania się w jego preferowanym podejściu do czytanego tekstu Pisma, w odczytywaniu inspiracji Ducha Świętego w świecie, w odczytywaniu kontekstu współczesności.

Poczynając od obserwacji, że każda z czterech funkcji psychicznych dostarcza charakterystycznego „głosu” do roli kaznodziei, interpretatora, metoda *SIFT* pokazuje, że koliste czytanie Pisma i kolista proklamacja (w sensie zatoczonego koła wszystkich funkcji) wymaga angażowania wszystkich czterech funkcji psychicznych i wyrażenia się we wszystkich czterech głosach. Metoda *SIFT* zachęca do głoszenia przez uaktywnienie wszystkich czterech funkcji w ustalonym porządku: *sensing* (S), *intuition* (I), *feeling* (F) i *thinking*

(T). Logicznie, funkcje percepcji (zmysłowość i intuicyjność) poprzedzają funkcje oceniające (odczuwanie i rozumowanie)²⁰.

Zmysłowość i intuicyjność (*Sensing* i *Intuition*). Funkcja *zmysłowość* wchodzi w grę jako pierwsza, ponieważ odbieranie wrażeń za pomocą zmysłów i koncentracji uwagi dotyczy faktów i szczegółów. Funkcja ta czujnie rejestruje to, co tekst mówi, jak tekst mówi, co ma do powiedzenia. Głos tej funkcji rozpoczyna wypowiedź przez przyciągnięcie uwagi do wszystkich szczegółów fragmentu i zaprasza słuchaczy do wejścia w ten tekst wszystkimi zmysłami, poprzez zarysowanie sceny, posłuchanie głosów, poczucie atmosfery czy dotknięcia przedmiotów. Homilista wrażliwy, znający problem badania tekstu, uwydatnia kwestie tekstowe, robi porównania z innymi fragmentami Pisma lub analizuje sens poszczególnych zdań. Taka koncentracja zmysłowa nie jest jednak celem samym w sobie, lecz przygotowuje drogę do włączenia się postrzegania intuicyjnego.

Funkcja *intuicyjność* zauważa większe tematy, wychwytuje duże obrazy, istotne sensory, zarys, problem oraz wynajduje wyobrażone powiązania między tekstem i doświadczeniem ludzi w dzisiejszym świecie, w kontekście lokalnym. Głos intuicyjności zmierza do włączenia odbiorcy w to nastawienie do tekstu i rozprowadzenia powiązań, myśli w jego umyśle. Dla intuicyjności nie istnieją poprawne odpowiedzi, ponieważ jawi się wiele otwartych okien na twórczy umysł Boga. Tak, jak funkcja percepcyjności, również zmysłowość i intuicyjność nie odnoszą się do wartościowania lub wymuszania zamknięcia. Ujmują one to, co dzieje się w tekście (zmysłowość), oraz to, o co w tekście mogło chodzić (intuicyjność).

Odczuwanie i rozumowanie (*Feeling* i *Thinking*). Trzecią funkcją mającą wejść w grę jest *odczuwanie*. Funkcja odczuwania skupia się na ludzkich relacjach, pokoju i harmonii pośród wierzących. Odczuciowiec pociągany jest przez Boże miłosierdzie i chętnie słucha, jak Bóg uzdrawia poranionych i koi bóle człowieka. Głos odczuwania otwiera umysł słuchacza na dokonywanie ocen i wartościowanie w świetle Bożego miłosierdzia, promieniującego z Biblii. Głos typu odczuciowego dostraja się do społecznej ewangelii widzianej poprzez problemy pojedynczego człowieka. Funkcja odczuwania kształtuje serce duszpasterskie.

Czwartą funkcją, wchodzącą w grę, jest *rozumowanie*. Funkcja myślenia koncentruje się na trwałej prawdzie, uczciwości i sprawiedliwości świata

²⁰ L. J. F r a n c i s. *Preaching with all our souls: introducing the SIFT method*. „Reader” 105:2008 nr 4 s. 20-21.

Bożego, usprawiedliwianiu słusznych spraw. Funkcję rozumowania pociąga Boża sprawiedliwość i chętnie słucha, w jaki sposób Bóg reformuje zepsute instytucje i poniża serca pysznych. Głos myśliciela otwiera umysł słuchacza na dokonywanie osądów i formowanie wartościowań w świetle sprawiedliwego Boga, który przemawia przez Pismo. Głos myśliciela jest pociągany przez społeczną ewangelię widzianą jako transformację instytucji, stwarzanie świata sprawiedliwego i uczciwego. Funkcja rozumowania kształtuje umysł teologiczny. Cztery funkcje psychiczne brane łącznie, jak to ujmuje się w metodzie *SIFT*, dają kompletne podejście do interpretacji tekstu oraz głoszenia słowa Bożego w sytuacji współczesnego życia i w lokalnej sytuacji²¹.

b) *Metoda SIFT i hermeneutyka biblijna*

W swej istocie, w metodzie *SIFT* biblijnej hermeneutyki i liturgicznego przepowiadania do każdego fragmentu Pisma formułuje się cztery zestawy pytań ułożonych według czterech funkcji psychicznych: zmysłowość (S) i intuicyjność (I) (dwie funkcje percepcyjności); odczuwanie (F) i myślenie (T) (dwie funkcje oceniania). Dwie funkcje spostrzegania (zmysłowość i intuicyjność) są stosowane najpierw, ponieważ proces spostrzegania dotyczy zbierania informacji i myśli. Jest to irracjonalny proces nie związany z dokonywaniem sądów lub formułowaniem ewaluacji. Dwie funkcje oceniania (rozumowanie i odczuwanie) są stosowane jako drugie, ponieważ proces oceniania jest związany z oceną informacji i idei. Zarówno odczuwanie, jak i myślenie są funkcjami racjonalnymi²².

Pierwszym krokiem w metodzie SIFT jest skierowanie uwagi na perspektywę zmysłowości. Pierwsza grupa zdań zapytuje, w jaki sposób ten ustęp przemawia do funkcji wrażeń? Jakie są fakty i szczegóły? Co tutaj można zobaczyć, usłyszeć, poczuć węchem, doznać smakiem?

Drugim krokiem w metodzie SIFT jest zwrócenie uwagi na perspektywę intuicyjną. Perspektywa intuicyjna odnosi tekst biblijny do szerszych spraw. Druga grupa kwestii zadaje pytania, jak ten fragment przemawia do funkcji intuicyjnej? Co takiego jest w tekście, co może przemawiać do wyobraźni tak, aby odkryć połączenia z bieżącymi sytuacjami, aby rozświetlić sprawy naszego życia?

²¹ Tamże.

²² L. J. F r a n c i s. *Five loaves and two fishes. An empirical study in psychological type and biblical hermeneutics among Anglican preachers*. HTS 66:2010 nr 1 art. 811 s. 1-5.

Trzeci krok w metodzie SIFT należy zaadresować do perspektywy odczuwającej. Trzeci zestaw kwestii dopytuje, jak ten ustęp przemawia do funkcji odczuwania? Co ma on do powiedzenia na temat fundamentalnych wartości ludzkich, na temat relacji międzyludzkich, na temat bycia prawdziwym człowiekiem?

Czwarty krok w metodzie SIFT jest skierowany do perspektywy rozumowania. Czwarty zestaw kwestii stawia pytanie, jak ten fragment przemawia do funkcji myślenia? Co w nim przemawia do umysłu, aby stanowić dla nas wyzwanie w sprawach prawdy i sprawiedliwości, aby prowokować do głębokiego myślenia teologicznego?

Weryfikację empiryczną metody *SIFT* prowadzono wielokrotnie za pomocą metodologii badań jakościowych oraz ilościowych²³.

c) *Typy psychiczne i przygotowanie homilii*

W przeprowadzonych badaniach sprawdzano również, w jaki sposób kaznodzieje reagują na kazania przygotowane przez innych²⁴. Doświadczeni kaznodzieje (389 osób) po wypełnieniu testu *MBTI* czytali fragment Biblii nt. uzdrowienia teściowej Piotra, wyrzucenia demonów, nauczania Jezusa (Mk 1, 29-39) i zarejestrowali swoje oceny czterech refleksji do tego ustępu (oznaczonych jako wersje A, B, C, D) zaproponowanych przez L. J. Francisa (1997), zaczerpniętych z metody *SIFT*.

Oto kolejność preferencji badanych osób dla czterech przykładów interpretacji tego tekstu (Mk 1, 29-39): 47% kaznodziejów wybrało interpretację zmysłowości, 22% interpretację odczuwania, 15% interpretację intuicyjną, a 13% interpretację rozumową. Kaznodzieje byli więc cztery razy częściej skłonni do wybierania zmysłowości w interpretacji tekstu niż do interpretacji rozumowej. Zatem, prawdopodobnie prawie połowa kazań wygłaszanych od pulpitu akcentuje zmysłową perspektywę w tekście, w porównaniu z prawie jedną ósmą, które akcentują w tekście perspektywę rozumowania. Uczestnicy liturgii wolą jednak, by przemawiać do ich bogatej wyobraźni przez odwołanie się do biblijnych narracji niż poruszać wymagające myślenia sprawy teologiczne oraz kwestie postawione w perykopie.

²³ Zob. L. J. Francis, M. Robbins, J. Astley. *Empirical Theology in Texts and Tables: Qualitative, quantitative and comparative perspectives*. Brill 2009; Francis, Jones. *Reading and proclaiming the resurrection* s. 4 n.

²⁴ Zob. Francis, Robbins, Village. *Psychological type and the pulpit: an empirical enquiry concerning preachers and the SIFT method of biblical hermeneutics* s. 170-177.

Ustalono również, że kiedy wszystkie cztery perspektywy prezentowane są w pełnym zakresie, to są one akceptowane prawie równo przez tych, u których dana perspektywa odzwierciedla preferencję dominującą oraz u tych, dla których odzwierciedla ona ich preferencję wewnętrzną (ukrytą, nieświadomą). W tym znaczeniu, metoda *SIFT* powinna okazać się metodą przydatną i rozwijającą kaznodziejów wszystkich typów²⁵. W studium L. J. Francisa z 2010 roku testowano, w jakim stopniu kaznodzieje – sami budując kazanie – w naturalny sposób sięgają do swoich dominujących preferencji. Cztery grupy dominującego typu (test *KTS*) zostały poproszone o przygotowanie prezentacji na temat swojego podejścia do tekstu Mk 6, 34-44. Wśród 24 przebadanych kaznodziejów o przewadze kobiet wystąpiła równowaga między introwersją (13) i ekstrawersją (11) oraz między zmysłowością (12) a intuicyjnością (12), ale preferencja odczuwania (17) nad myśleniem (7), oraz preferencja oceniania (19) nad spostrzeganiem (5). W terminach dominujących typów było więc 10 dominujących typów odczuciowych, 6 dominujących typów wrażeniowych, 6 dominujących typów intuicyjnych i 2 dominujące typy myślowe.

W drugim badaniu (22 duchownych anglikańskich z przewagą mężczyzn) ustalono preferencje: ekstrawersji (13) w stosunku do introwersji (9), zmysłowości (18) nad intuicyjnością (4), odczuwania (16) nad rozumowaniem (6), i oceniania (21) nad spostrzeganiem (1). W terminologii typów dominujących wystąpiło 9 dominujących odczuciowców, 8 dominujących wrażeniowców, 3 dominujących myślicieli oraz 2 dominujących intuicjonistów.

Badania jakościowe potwierdziły zatem ustalenia uzyskane z badań ilościowych, według których grupy osób o podobnym typie psychicznym generowały materiał homiletyczny zgodnie z akcentami ich dominującego typu psychicznego. *Wrażeniowcy* skupiali dokładnie uwagę na szczegółach tekstu i koncentrowali się na praktycznych zastosowaniach. *Intuicjoniści* pozwalali tekstowi na pobudzenie ich wyobraźni i czasami kończyli tematami oddalonymi mocno od punktu wyjścia w ustępie tekstu. *Odczuciowcy* widzieli fragment przez okulary odniesienia współczującego oraz z perspektywy ludzi wewnątrz opowiadania. *Myśliciele* widzieli perykopę z perspektywy istniejących kwestii teologicznych, które się pojawiły.

W sumie dane te wykazują, że w podejściu kaznodziejów do Biblii ważne jest wyćwiczenie tak w zakresie ich mniej preferowanych funkcji psychicznych, jak również ich funkcji dominującej. Warsztaty, w ramach których

²⁵ Tamże.

prowadzono eksperyment, również dostarczają potwierdzenia dla psychologicznych prawidłowości leżących u podstaw *Metody Interpretacji Biblijnej i Przepowiadania Liturgicznego SIFT*²⁶.

W jednym z najnowszych badań eksplorowano relacje o zmartwychwstaniu według Mk 16, 1-8 oraz Mt 28, 15 w grupach preferowanych typów psychicznych (26 kandydatów na pastorów i 21 anglikańskich duchownych i starszych wykładowców) ocenianych za pomocą *MBTI*. Doświadczenie, którego integralną częścią było odczytanie, rozważanie i proklamowanie Pisma, potwierdza psychologiczne podstawy metody *SIFT*²⁷. Ten szeroki materiał badań jakościowych doprowadził autorów do trzech konkluzji.

Potwierdzona została teoria psychologiczna będąca u podstaw metody *SIFT*, zgodnie z którą sposoby czytania, refleksji oraz interpretacji Biblii przez ludzi, odzwierciedlają ich własne preferencje psychologiczne. W czytym tekście rzeczywiście typy zmysłowe troszczą się o szczegóły, typy intuicyjne doszukują się wielkich wizji, typy odcuciowe dają pierwszeństwo implikacjom personalnym oraz interpersonalnym, a typy rozumowe dążą do analizy pojawiających się kwestii. Perspektywa czytelnika w dziedzinie hermeneutyki biblijnej nie jest zatem kompletna, jeśli nie jest uwzględniana teoria typów psychicznych.

Teologiczne zasady, które podbudowują metodę *SIFT* zakładają, że cztery klucze funkcji psychologicznych (zmysłowość, intuicyjność, odczuwanie i rozumowanie) odzwierciedlają bogactwo różnic indywidualnych, przynależących do natury człowieka jako obrazu Boga, w którym to obrazie ludzie stają się sobą. Ten pogląd wychodzi z założenia, że kiedy wspólnota religijna przystępuje do słuchania słowa Bożego, to potrzebuje dostępu do wszystkich czterech perspektyw wygenerowanych przez wszystkie funkcje psychiczne człowieka. Bez poważnego brania tego szeregu głosów, proces hermeneutyczny jest niekompletny, bowiem te cztery głosy rzeczywiście mają charakter różnicujący i komplementarny.

Doniosłość praktycznego stosowania metody *SIFT* w rozwoju osobistym i zawodowym bierze się z odpowiedzialności za odczytywanie, interpretowanie i proklamowanie Pisma wśród zgromadzonego ludu Bożego. Zwłaszcza tam, gdzie przepowiadanie przez dłuższy czas pozostaje zasadniczo w rękach jednego kaznodziei, bardzo ważne jest rozwijanie swojego spostrzegania w oparciu o cztery zróżnicowane głosy procesu hermeneutycznego, diagnozo-

²⁶ F r a n c i s. *Five loaves and two fishes* s. 1-5.

²⁷ Zob. F r a n c i s, J o n e s. *Reading and proclaiming the resurrection* s. 1-18.

wanego przez metodę *SIFT*. Dla kaznodziejów (homilistów) ważną sprawą jest trening w zakresie dostępu do Biblii za pośrednictwem ich mniej preferowanych funkcji, jak również za pośrednictwem ich funkcji dominującej²⁸.

IV. WNIOSKI PASTORALNE

Mimo istniejącego już wkładu psychologii do homiletyki, jest wiele możliwości poszerzania zastosowań psychologii w teorii i praktyce homiletycznej. Wyniki zainteresowania psychologią ze strony teologii empirycznej są odkrywcze i mobilizują do refleksji oraz do wykorzystania w praktyce. Niebezpieczne natomiast byłoby posługiwanie się wiedzą psychologiczną powierzchownie, bez respektowania metodologicznych zakresów psychologii i teologii, wymieszanie języka teologicznego z psychologicznym, tak w teorii homiletycznej, jak w praktyce przepowiadania. Chodzi o współpracę i uzupełnianie się a nie „wyręczanie” czy „anektowanie”. Za trafnością zaanonsowanych w artykule wyników badań przemawia zarówno poszukiwanie przez wiernych głosicieli Słowa, którzy przemawiają w „ich własnym języku” (preferowanej funkcji), który może się również znudzić, a z drugiej zapraszanie przez refleksyjnych duszpasterzy nadzwyczajnych głosicieli (misjonarzy, rekolekcjonistów), którzy prezentują odmienny sposób przepowiadania. Prawidłowości związane z „typowością”, odpowiedzialne za percepcję i konsekwentnie za hermeneutykę i głoszenie słowa Bożego, występują w obszarze także innych dziedzin recepcji i przekazu, w tym również w katechezie. Należy jednak każdorazowo uwzględnić w badaniach określony kontekst przekazu treści. Zgodnie z intencją autorów relacjonowanych odkryć empirycznych, należy w formie warsztatów bądź kursów stosować praktycznie metodę *SIFT* na etapie podstawowego kształcenia homiletycznego i katechetycznego lub w ramach formacji ciągłej duszpasterzy i katechetów.

BIBLIOGRAFIA

- C h a i m W.: Psychoanalityczne ujęcie charakterologicznych uwarunkowań słuchania słowa Bożego. W: *Słuchacz Słowa*. Red. W. Przyczyna. Kraków 1998 s. 144-162.
C h a i m W.: Psychologia w homiletyce XX wieku. „*Analecta Cracoviensia*” 32:2000 s. 3-17.

²⁸ Tamże s. 14 n.

- C h a i m W.: Osobowość kaznodziei. W: Psychologiczne i pastoralne aspekty kapłaństwa. Red. B. J. Soiński. Poznań: RW WT UAM 2008 s. 175-204.
- C r a i g C. L., D u n c a n B., F r a n c i s L. J.: Psychological type preferences of Roman Catholic priests in the United Kingdom. „Journal of Beliefs and Values” 27:2006 s. 157-164.
- D e n e c k e A.: Persönlich predigen. Anleitungen und Modelle für die Praxis. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Mohn 1979.
- F r a n c i s L. J.: Faith and Psychology. Personality, religion and the individual. London: Darton, Longman and Todd 2005.
- F r a n c i s L. J.: Faith and psychology. The contribution of empirical research and Jungian psychological type theory to practical and pastoral theology. „Psychology of Religion Newsletter – APA Division 36” 32:2007 nr 2 (20 VIII 2012) <http://www.division36.org/Newsletters/v32n2.pdf>.
- F r a n c i s L. J.: Preaching with all our souls: introducing the SIFT method. „Reader” 105:2008 nr 4 s. 20-21.
- F r a n c i s L. J.: Five loaves and two fishes. An empirical study in psychological type and biblical hermeneutics among Anglican preachers. „HTS Theological Studies” 66:2010 nr 1 art. 811 s. 1-5.
- F r a n c i s L. J., C r a i g M., W h i n n e y M., T i l l e y D., S l a t e r P.: Psychological typology of Anglican clergy in England: diversity, strengths, and weaknesses in ministry. „International Journal of Practical Theology” 11:2007 nr 2 s. 266-284.
- F r a n c i s L. J., H o l m e s P.: Ordained Local Ministers. The same Anglican orders, but different psychological temperaments? „Rural Theology” 9:2011 nr 2 s. 151-160.
- F r a n c i s L. J., I n e s o n K., R o b b i n s M.: To whom the Abbey appeals. A study in psychological type. „Rural Theology” 8: 2011 nr 2 s. 131-142.
- F r a n c i s L. J., J o n e s S. H.: Reading and proclaiming the resurrection. An empirical study in psychological type theory among trainee and experienced preachers employing Mark 16 and Matthew 28. „Journal of Empirical Theology” 24:2011 nr 1 s. 1-18.
- F r a n c i s L. J., P a y n e V. J., J o n e s S. H.: Psychological types of male Anglican clergy in Wales. „Journal of Psychological Type” 56:2001 s. 19-23.
- F r a n c i s L. J., R o b b i n s M., A s t l e y J. (Red.). Empirical Theology in Texts and Tables: Qualitative, quantitative and comparative perspectives. Leiden: Brill 2009.
- F r a n c i s L. J., R o b b i n s A., V i l l a g e A.: Psychological type and the pulpit: an empirical enquiry concerning preachers and the SIFT method of biblical hermeneutics. „HTS Theological Studies” 65:2009 nr 1 s. 171-177.
- H o l l e y m a n E. M.: The impact of personality on preaching: an investigation of the correlation between Meyers-Briggs personality types and the preaching experience (Diss.). New Orleans: New Orleans Baptist Theological Seminary 1991.
- O d e n W. B.: Preaching and personality: a functional typology related to perceptions of selected pastors (Diss). Boston: Boston University School of Theology 1964.
- R i e m a n n F.: Die Persönlichkeit des Predigers aus Tiefenpsychologischer Sicht. W: Perspektiven der Pastoralpsychologie. Red. R. Riess. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1974 s. 152-166.
- V i l l a g e A.: The influence of psychological type preferences on readers trying to imagine themselves in a New Testament healing story. „HTS Theological Studies” 65:2009 nr 1 (20 VIII 2012) <http://www.hts.org.za/index.php/HTS/article/viewFile/162/225>.
- V i l l a g e A., B a k e r S., H o w a t S.: Psychological-type profiles of churchgoers in England. „Mental Health Religion & Culture” 2012 nr 1.

Village A., Francis L. J.: The relationship of psychological type preferences to biblical interpretation. „Journal of Empirical Theology” 18: 2005 nr 1 s. 74-89.

PSYCHOLOGICAL TYPOLOGY
IN THE RECEPTION AND TRANSMISSION OF THE WORD OF GOD

S u m m a r y

This paper presents research on the use of C. G. Jung's personality typology in pastoral work, especially in preaching and sermons. This paper shows one of the many uses of psychology in pastoral work. Jung's typology and the related empirical methodology can be used to describe and psychologically interpret the interaction between a text and a sermon; between the preaching and the listener. Moreover, these tools also allow the theological and hermeneutic advancement in the reception of the Bible, written and spoken sermons, and to get insight into the psychological principles governing the choice of content and style of preaching. One of the most important research advancements in this domain is the *SIFT Method of Biblical Interpretation and Liturgical Preaching*. Research results may help preachers reflect upon their practice and make them prone to use this knowledge in their pastoral practice.

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: psychologia kaznodziejstwa, Metoda Interpretacji Biblijnej i Przepowiadania Liturgicznego *SIFT*, typy psychiczne, homiletyka.

Key words: psychology of preaching, *SIFT Method of Biblical Interpretation and Liturgical Preaching*, personality types, homiletics.